

РЕЦЕНЗИЯ

от член на научното жури: доц. д-р Екатерина Търпоманова, СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационен труд за придобиване на научната и образователна степен „доктор“

Автор на дисертационния труд: Юлка Имери, Катедра по общо, индоевропейско и балканско езикознание, Факултет по славянски филилогии, СУ „Св. Климент Охридски“

Тема на дисертационния труд: Sistemi vokal i të folmes shqipe në Luginën e Preshevës
(Вокалната система на албанския говор в Прешевската долина)

Юлка Имери има бакалавърска и магистърска степен по албански език от Прищинския университет „Хасан Прищина“ (Косово). В Софийския университет тя е докторант на свободна докторантура към Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание (ФСФ) с научен ръководител доц. Биляна Михайлова. От 2017 г. работи като асистент в Университета в Дяково „Фехми Агани“ (Косово). Води часове и в още няколко университета: Призренския университет „Укшин Хоти“ (Косово), Института за научни изследвания и развитие в Улчин (Косово), Университета в Митровица „Иса Болетини“ (Косово). Има опит и като учителка по албански език. Участвала е в множество проекти. Пише и публикува поезия. Двуетичието ѝ (албански и сръбски) я прави подходяща за съпоставителни научни изследвания между албанския и сръбския. След успешна предварителна защита се явява на публична с всички необходими научни и административни документи.

Темата на дисертацията е актуална, особено с оглед на албанистиката. Изследването и описанието на вокалната система в албанския говор на Прешевската долина представлява конкретен въпрос, който досега не е бил проучван детайлно. Дисертацията има най-вече научно-приложна стойност.

Дисертационният труд съдържа 208 страници, състои се от увод, три глави, изводи, приложение и библиография.

Уводната част включва множество аспекти на дисертацията, като започва с обекта важноста, целите и методологията на изследването. Обектът е системата от гласни на

говора в Прешевската долина. Бих изтъкнала, че обектът на изследването наистина е добър избор – Прешевската долина е част от Сърбия, но географски заема едно ъгълче от Сърбия, вклинено между Косово и Македония. Населението в тази гранична област е преобладаващо албанско, все пак взаимодействието със сръбския език е неизбежно. Логична е съпоставката на говора от Прешевската долина със стандартния албански, със североизточния гегийски диалект, както и със сръбския. Юлка Имери работи в рамките на експерименталната фонетика и за коректното описание на вокалната система на албанския говор в Прешевската долина определя следните аспекти в работата си: определяне на инвентара на изследвания говор, функционалната страна на фонемите, илюстрирани с примери от минимални двойки, определяне на акустичната страна на фонемите, разпределение по групи носители, взаимодействия и влияния между групите носители, сравнение на физичните и акустичните свойства на изследваните гласни фонемите с тези в стандартния албански, както и взаимодействието със сръбския. Като важност на изследването авторката подчертава липсата на цялостни изследвания върху вокалната система на този говор, с което съм напълно съгласна. До момента съществуват няколко статии, които засягат този въпрос, при това писани преди десетилетия.

Целите на дисертацията са определени кратко, ясно и конкретно – пълното и всестранно описание на вокалната система на говора в Прешевската долина, което включва определянето на инвентара, системата и функциите на фонемите, реализирано чрез компютърна програма. Установяването на тенденциите в промените във вокалната система по вътрешноезикови и външноезикови причини също стои като цел пред разработката.

Методологията на работата не е представена много систематично. Докторантката уточнява, че изследването се опира на собствени теренни проучвания и на няколко предишни изследвания. Не става ясно обаче съдържанието на термина „квантитативно-дедуктивен метод“, който според нея е основен за работата ѝ. За събирането на материала на терен се използват записи на респондентите, от които се извличат транскрипции. За методите на теренното проучване Юлка Имери използва методите на Вокс и Купър (липсва цитат при началните споменавания на двамата лингвисти). Позоваването на книгата на Умберто Еко „Как се пише дипломна работа“ не изглежда много уместно, когато се представя методологията на докторска дисертация. Респондентите, които са записвани, са

разпределени по групи според възрастта и образованието, което е важно да се отчете, тъй като са възможни влияния на социолингвистични фактори. В методологията на проучването на самите гласни фонемии авторката формулира въпроси, чиито отговори ще ѝ помогнат в описанието на вокалната система на говора, но по мое мнение можеше да направи теоретични обобщения на търсенията си (диалектни характеристики, фонетични промени и т.н.). Обяснени са накратко характеристиките на формантите при акустичния анализ. За компютърния анализ докторантката използва програмата Praat. Системата за транскрипция, която се ползва (основана на международната фонетична азбука – IPA), адекватно отразява характеристиките на албанския език.

Встъпителната част продължава с информация за двете общини, които са разположени в Прешевската долина и в които е проведено проучването – Прешево и Буяновац. Това може да изглежда като отклонение от тясно научната цел на изследването, но според мен е полезно, тъй като задава социолингвистичния контекст на говора, който е обект на работата. Данните са географски, исторически, отчасти и социално-политически.

Следват няколко подчасти, които са важни за дисертационния труд от съдържателна гледна точка, тъй като представят особеностите на албанските диалекти с оглед на техните фонологични особености. Тези подчасти могат да бъдат определени като теоретична основа на изследването. Докторантката започва с кратко въвеждащо описание на фонетичните характеристики на диалектите на албанския език, като разглежда противопоставянето на гегийския (северноалбанския) и тоскийския (южноалбанския). След това се спира на гегийския диалект и групирането на неговите говори. В съвременната албанска диалектология се налага схващането, че гегийският се разделя на два поддиалекта – северен и южен (разделени от река Мат), и Юлка Имери се придържа към тази класификация (въпреки че съществуват и други гледни точки). След това логично идва описанието на основните характеристики на говора в Прешевската долина. Като основни характеристики във вокалната система на този говор са изтъкнати наличието на дълги гласни (което е и основна характеристика на северноалбанския диалект), съответствието на тоскийският дифтонг *ie* като монофтонг – *i*, в някои села има назални гласни, в някои села липсва албанската гласна *y*. Последователно са описани особеностите във вокалната система на Прешево и Буяновац, при това по не съвсем същия модел. Докторантката описва седем

кратки гласни, седем дълги и две носови. Обърнато е специално внимание на дължината и назалността като фонологични характеристики, както и на монофтонгизацията на някои дифтонги (*ue, ie, ye*).

В следващата подчаст, озаглавена „Диалектни черти в Прешевската долина“, е обърнато внимание отново на характеристиките на вокалите в Прешево и Буяновац, този път в съпоставителен план. Разглежданите характеристики са добре илюстрирани с примери, а също така са съпоставени със стандартния език. Показани са думи с монофтонгизация на дифтонги, както и с преминаване на гласната *u* в *i*. Както се вижда от примерите, селищата в Прешевската долина не са единни по отношение на третирането на дифтонгите и гласната *u*, но в работата не са уточнени ареалите на явленията. Очертани са някои противопоставяния между гласни фонemi (*/i/ - /y/, /i/ - /u/, /i/ - /e/, /i/ - /a/*).

След по-подробното описание на гегийския диалект и неговото вътрешно членение е представен тоскийският със съответните говори, както и преходните говори на албанския език, за които мненията на лингвистите са доста разнопосочни. За обхвата и характеристиките на преходните говори докторантката цитира различни гледни точки.

Дисертацията продължава с „Общотеоретични въпроси на фонетиката“, където Юлка Имери говори за обекта на тази лингвистична дисциплина, видовете фонетика, сричка, прозодия и т.н. Тук се откриват всеизвестни и в някаква степен банални твърдения за фонетиката и най-малкото, което може да се каже, е, че мястото на тази част, ако изобщо е необходима, е в самото начало на работата.

В следващата част се дискутира фонетичната транскрипция и подходът на докторантката при описанието на гласните в изследвания от нея говор. Дадена е общата схема на албанските гласни според двете основни артикулационни свойства – движенията на езика в хоризонтална и вертикална плоскост.

Намирам за добре разработена частта за еволюцията на албанската вокална система, макар че тя също би могла да бъде изтеглена по-напред в структурата на дисертацията. В нея са разгледани рефлексите на индоевропейските гласни в албанския език – и в двата му диалекта, представена е в диахронен план цялата вокална система на албанския – кратките и дългите гласни, както и хипотези за възникването и развитието на фонемите */y/* и */ë/*

(възприети са албанските обозначения). Гласната /ë/ много правилно е поставена в балкански контекст.

Двете основни глави, в които се разгръща същинската част на дисертационния труд са посветени съответно на изследването на вокалната система в говора на Буяновац и околностите (първата глава) и говора на Прешево и околностите (втора глава). Главите са изградени и систематизирани еднотипно, като се спират на всяка гласна, нейните характеристики и реализации, както и основни фонологични противопоставяния. След това подробно описания докторантката включва анализа с програмата Praat, като представя данните според информаторите, разделени на групи по пол и възраст. Статистическият анализ включва най-ниските, най-високите и средните стойности на формантите (F1, F2) и интензитета (dB). Данните са представени нагледно в таблици и графики. Накрая на двете глави има кратки обобщения на статистическата информация за всяка гласна.

Третата глава от работата се отнася към сравнението на диалектните думи от Прешевската долина със стандартния албански език. Сравнява се лексиката и не е обърнато достатъчно внимание на фонетиката и фонологията, което поставя цялата глава извън темата на дисертацията. Обръща се внимание и на особеностите на стандартния албански език. Сама по себе си главата има интересно съдържание, но докторантката би могла да извлече данни по темата на дисертацията, което не е направено. Заемките от чужди езици (славянски езици, турски, английски) също биха могли да се разгледат от гледна точка на фонетичната адаптация.

В заключителната част Юлка Имери представя резултатите от своята работа, като на базата на направеното изследване достига до обобщение на характеристиките на говора в Прешевската долина. Важен извод е, че този говор не се отличава съществено от близките до него гегийски поддиалекти, въпреки че е използван в друга държава и в чуждоезиково обкръжение. Като една от особеностите, които се дължат на езиковия контакт със сръбския, е преходът $y > i$.

Приносите на труда са добре определени от авторката. В приложението са дадени няколко спектрограми на гласни фонemi. Библиографията съдържа 65 научни източника. Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията.

Цялостното ми впечатление от дисертационния труд на Юлка Имери е положително, въпреки че има някои сериозни недостатъци. Приносът на дисертацията се състои най-вече в самостоятелното събиране на данните на терен и компютърната им обработка. Този тип информация за вокалната система да даден говор е ясен и еднозначен. Важно е да отбележа, че проучване за говора на Прешевската долина, което се опира на експерименталната фонетика, се прави за първи път. Сред недостатъците трябва да обърна внимание на недобрата структура и организация на текста – вече отбелязах няколко мои наблюдения за части, които не изглеждат на място. Вътрешната организация на някои отделни части също е хаотична, но има и много добре структурирани части. Друг недостатък на дисертацията е преобладаването на описателния подход над аналитичния. От информацията в работата със сигурност може да се извлече много повече анализ от наличния. На няколко места в текста има откъси, които са подходящи за учебник или уводен курс в дисциплината, но не и за докторска дисертация. Все пак качествата на дисертационния труд преобладават над недостатъците.

Юлка Имери има три публикации по темата на дисертацията и още няколко допълнителни публикации извън нея.

Въз основа на казаното дотук подкрепям присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Юлка Имери.

7.05.2022 г., София

доц. д-р Екатерина Търпоманова,

СУ „Св. Климент Охридски“